
ПОД-СЕКЦІЯ.3. Обща психологія

РЕГУЛЯТОРНО-ОСОБИСТІНІ ВЛАСТИВОСТІ ПІДЛІТКА З РЕФЛЕКСИВНИМ КОГНІТИВНИМ СТИЛЕМ

Мирошник О. Г.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Ключеві слова: регуляторно-особистісні властивості, підліток, рефлексивний когнітивний стиль, імпульсивний когнітивний стиль.

Key words: regulatory personality traits, teenager, reflexive cognitive style, impulsive cognitive style.

Постановка проблеми. Увага науковців до аспектів особистісного зростання молодшої людини, зокрема, у перехідний підлітковий період, пояснюється тим, що саме в цей період відбувається її особистісне самовизначення та закладаються основи становлення соціальної ідентичності. Ознакою суб'єктності підлітка є його здатність до довільної регуляції власною активністю, набуття автономії та пошук свого місця в соціальній системі (Л.І. Божович, І.С. Булах, Л.С. Виготський, І.В. Дубровіна, Д. Енклд, Р. Енрайт, І.С. Кон, В.Ф. Моргун, Ф. Райс, А.О. Реан, К.В. Седих, Д.Й. Фельдштейн та ін.). О.А. Конопкін, В.І. Маросанова зазначають, що чинником суб'єктності є розвинений механізм саморегуляції [1, 4]. Значну роль також відіграють регуляційні властивості особистості, зокрема рефлексивні [3]. Маючи інтегративну природу ці властивості пов'язані із когнітивною сферою особистості підлітка. А.Г. Маклаков зазначає, що у підлітковому віці спостерігається не тільки збільшення когнітив-

них навичок, але й формування інтелектуального стилю діяльності [2]. У сучасній психології це явище позначають терміном когнітивний стиль. Когнітивний стиль – це сукупність індивідуальних варіацій в способах сприймання та переробки інформації. Існує близько двох десятків різних когнітивних стилів. Найбільш відомими серед них є: полезалежність / полenezалежність; ригідність / гнучкість пізнавального контролю; конкретна / абстрактна концептуалізація; рефлексивність / імпульсивність [5]. Рефлексивність за визначенням Дж. Кагана характеризує індивідуальні відмінності в схильності приймати рішення швидко або повільно [6]. Найбільш яскраво ця стильова властивість проявляє себе в умовах невизначеності, коли потрібно здійснити правильний вибір з декількох альтернатив. Імпульсивні люди схильні швидко реагувати в ситуації множинного вибору, без достатнього аналізу можливих альтернатив при висунуванні гіпотези. Для рефлексивних – характерним є уповільнений темп

реагування в ситуації прийняття рішення, тривалий процес формування гіпотез, якій супроводжується перевіркою та багаторазовим уточненням

Мета дослідження полягала у вивченні зв'язку між регулятивними властивостями особистості підлітка та особливості його схильність та рефлексивного способу переробки інформації. У емпіричному дослідженні взяли участь 60 учнів віком від 10 до 12 років (з них 37 дівчат та 23 хлопця). Діагностика стильових особливостей саморегуляції здійснювалась за методикою «Стиль саморегуляції поведінки» (за В.І. Моросановою). Для визначення когнітивного стилю використано методику Дж. Кагана. Кількісна обробка результатів включала процедури частотного розподілу та непараметричний критерій U Манна-Уїтні.

Аналіз когнітивного стилю за методикою Дж. Кагана дозволив сформувавши три підгрупи досліджуваних за ознакою рефлексивності – імпульсивності. До підгрупи рефлексивних увійшло 45% підлітків, змішаних – 42,5%, імпульсивних 12,5% респондентів. За результатами дослідження стилю саморегуляції визначався загальний рівень сформованості індивідуальної системи саморегуляції довольної активності відповідно до основних його складових (планування, моделювання, програмування, оцінки результатів), а також розвиненість регуляторно-особистісних властивостей (гнучкість та самостійність). Аналіз відмінностей показників складових саморегуляції та

регуляторно-особистісних властивостей у кожній з трьох груп респондентів здійснювався за критерієм U Манна-Уїтні.

Порівняння складових саморегуляції у підгрупах з високими та середніми показниками рефлексивного когнітивного стилю показало наявність статистично значущих відмінностей для такої властивості як самостійність (0,026 при $p \leq 0,05$). Аналіз рангів показав переваги щодо вияву цього компонента у респондентів із середніми значеннями рефлексивності когнітивного стилю (21,67 проти 14,12). Це означає, що респонденти з високими показниками рефлексивності потребують більшої підтримки з боку оточуючих в ситуації прийняття рішень, виявляють нерішучість, переживають труднощі у розробці планів та програм власної діяльності порівняно із респондентами, що мають середні показники рефлексивності когнітивного стилю.

Аналіз складових саморегуляції у підгрупах респондентів з високим та низькими показниками рефлексивного когнітивного стилю показав наявність статистично значущих відмінностей за такою властивістю особистості як гнучкість (0,051 при $p \leq 0,05$). На думку В. І. Моросанової, гнучкість це властивість, що дозволяє перебудувати систему регуляції у зв'язку зі зміною зовнішніх і внутрішніх умов. Аналіз напряму відмінностей показників гнучкості у підгрупах підлітків із високою та низькою рефлексивністю показав переваги високо рефлексивних підлітків порівняно із імпульсив-

ними (12,94 проти 6,60). Високо рефлексивні респонденти проявляють більшу пластичність у регуляції власної поведінки, краще адаптуються до нових вимог, корегуючи існуючі програми дій. Респонденти із імпульсивним когнітивним стилем менш успішні в ситуаціях ризику, мають труднощі з розробкою програми дій, які побудовані на врахуванні різноманітних умов та можливих їх змін у часі.

Висновки. Результати емпіричного дослідження засвідчили наявність відмінностей структури довільної саморегуляції у підлітків в залежності від домінування рефлексивного чи імпульсивного когнітивного стилю. Ці відмінності визначено лише для регуляторно-особистісних властивостей, зокрема самостійності та гнучкості особистості, у кожній з трьох груп респондентів. Підлітки з розвиненим рефлексивним когнітивним стилем мають більше переваг щодо здатності корегування своєї поведінкової програми відповідно до вимог ситуації. Водночас, високий рівень розвитку рефлексивного когнітивного

стилю має обернений зв'язок із здатністю підлітків самостійно приймати рішення.

Література

1. Конопкин О. А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития / О. А. Конопкин // Вопросы психологии. – 2004. – № 2. – С. 128–135.
2. Маклаков А.Г. Особенности развития когнитивной сферы подростка // А.Г. Маклаков. – Психология подростка. Учебник. Под ред. А. А. Реана – СПб.: Питер, 2003. – С.31-36.
3. Мирошник О.Г. Развитие самосвідомості та особливості Я-концепції в підлітковому та ранньому юнацькому віці / О.Г. Мирошник // Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник за ред. К.В. Седих. – Полтава: Астроя, 2018. – С.209-226.
4. Моросанова В. И. Стилевые особенности саморегулирования личности / В. И. Моросанова // Вопросы психологии. – 1991. – № 1. – С. 121–127.
5. Холодная М.А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума / М.А. Холодная. – СПб.: Питер, 2004. – 384с.
6. Kagan J. Reflection-impulsivity: The generality and dynamics of conceptual tempo // J. of Abnorm. Psychology. –1966. –V.71. –P. 17–24.